

vott küzdelemben. Az 1916-os keletkezésű tanulmányok, cikkek szemlélete még valóban híján van az alapos marxista eszmeiségnek; *A tehetségéről*, vagy a *Politika* c. tanulmányok még a szubjektív determináló tényezők alapján elemzik a társadalom, az osztályok mozgását; *A néma politikuskokról* c. írásban pedig a megalkuvó, hallgatásba burkolódzó szociáldemokrata politikusokat védi-menti Liebknecht Károly jogos vádjá alól. S két év múlva, 1918 decemberében, a harcolva átélte első világháború rideg valóságának a tükrében leszámol a hamis tévutakkal; a *Szellemi munkások* c. tanulmányban már egyértelműen fogalmaz: „... a kommunista társadalomért kell küzdeni!”, s az egyetlen járható utat a fiatal, szabadságát nemrég kivívott szovjet köztársaság kollektív társadalmában jelöli meg.

Valóban: az első világháború, s 1917 dicsőséges szovjet októbere volt az a két elhatároló élmény, amely Illés Béla további életútját, emberi, művészi magatartását döntően determinálta. Ettől kezdve kapnak írásai egyértelműen forradalmi lendületet, mindig a mához szóló, a másn segíteni akaró aktuá-

litást; s tegyük hozzá: a marxizmus—leninizmus taláján fogant eszmeiséget is.

Lehetetlen feladat lenne itt most sorra venni e kötet minden egyes cikkét, tanulmányát; de egy-kettőt, mintegy az elmondottak illusztrálására is mindenképpen ki kell emelnünk e gazdag rengetegből.

Az orosz példa 1920-ban figyelmeztet: nem dicsérni, hanem követni kell az orosz forradalmat; felrázó hangja tetteket követel a fehérterror kellős közepén. Az 1922-ben írt *Egyenlőtlen harc*-ban egyértelműen bizonyítja be: az ellenforradalmi pártokkal szemben egyedül a kommunista párt veheti fel a harcot! S a visszaemlékezések és portrék (*Lenin elvtárs ravatalánál*, *Július harmincegy*, *A téli palota elfoglalásától Gagarin ürrepüléséig*, *Kun Béla*, *Alpári Gyula* stb.) színes, élményszerű elevénsége mindannyiunk számára elérhető közelségbe hozzák a történelem, az emberiség eme örök példái-tépdaképeit. Elérhető és tanulságos közelségbe, hiszen ezeknek, az írásoknak az egyik fő érdeme az, hogy bennük Illés Béla úgy mesél, úgy emlékezik, úgy rögzíti a tényeket, hogy azokból lehetetlen ki nem éreznünk

a hozzánk szóló figyelmeztetést, őszinte segíteni: akarást. Hangja népünk történelmének minden jelentős fordulóján hallatszik; s a tapasztalatokban megalapozott, szocialista eszmeiségből merített hang mindig ki akarja venni részét a küzdelemből — különösen érzékletes példák lehetnek erre a felszabadulásunk hajnalán, az újjáépítés, újrateremtés keserves küzdelmeit segítő cikkei (*A napot nem lehet megállítani*, *Figyelmeztetés, Csordultig a pohár*, *Három év múltán* stb.)

A Lövészárokban tanulmányai, cikkei, karcolatai egy mindvégig következetes, szocialista szellemű életpálya termései. S Illés Béla gazdag publicisztikai munkássága önmagában hordja a mindannyiunkhoz szóló örök érvényű tanulságot: az irodalom, a művészet mindenkor a társadalom, az emberiség haladásáért, jobb jövőjéért kell hogy harcoljon; sohasem szabad elszakadnia a való élettől — annak mindennapos harcait, küzdelmét, az előrelépés keserves folyamatát, mint ez küzdelemben tevékenyen részt vevő fegyvertárs kell hogy segítse. (*Szépírodalmi Könyvkiadó 1967.*)

MAJOROS JÓZSEF

SÍK ENDRE: PRÓBAÉVEK

Hilok 8000 lakosú helység a Bajkálon túl, a kelet-szibériai vasút mentén, a kínai határ közvetlen közelében (Magyarország alig férne be a kettő közé), unalmas porfészek lehet. Orosz, ukrán, belorusz, lengyel, lett, észt, litván vasutasok lakják, s egy megtelepedett magyar hadifogoly, Andrej Alekszandrovics Sík, aki angol nyelvleckéből tartja fenn magát. A

messze Nyugaton lobog a forradalom, dúl a polgárháború, fordul a világ. Hilokon Szemjonov atamán szerb csapatai, „frontharcosok”, anarchista magyarok, cseh légionáriusok, japánok, kínai csempészek nyúzsógnak, hadifoglyokkal megrakott szerelvények döcögnek keresztül, s ebben a kevésbé nyugalmas környezetben próbál Andrej Alekszandrovics beletanulni az

új életbe. Nyelvet, ruhát cserél, társat, megélhetést keres, hogy azt az időt, amit hazatéréséig itt kell eltöltenie, emberek között, emberi célokért való munkával töltsse el. S aztán harminc évig marad. Megtalálja személyes boldogságát, célját, az utat, melyen legtöbbet tehet a többiekért.

Sík Endre önéletrajzi visszaemlékezéseinek új —

kronológiailag első — darabja szovjetunióbeli tartózkodásának kezdeti szakaszát eleveníti el, azokat a legkevésbé sem egyhangú esztendőket, melyek meghatározó lökést adtak sorsának alakulásában. Arról a néhány évről számol be, melynek folyamán szilárd meggyőződésre alakult benne a forradalom iránt kezdettől érzett vonzalom, melyekben megtanulta, hogyan lehet ezt a meggyőződést tettekre váltani. Beilleszkedése az új környezetbe, s egyúttal egy új, számára szimpatikus, de ismeretlen társadalmi rendbe, amit tanítóival együtt kell tanulnia, első leckéi az életben, a szerelemben, a politikában, a munkában, a családi gondokban hálás témát adnak az írónak, s ő ki is használja a kínálkozó lehetőségeket. Nehéz lenne akár csak vázolni is azokat az eseményeket, amelyek elárasztják az olvasót, s még csak ízelítőt sem adhatunk abból a kavargásból, melyel a legkülönbözőbb típusú, felfogású, sorsú, a legváratlanabb

helyzetekben felbukkanó emberek vesznek körül bennünket. A Távol-Kelet számunkra egzotikusnak tűnő világában vagyunk, oly időben, amikor a forradalomért életét áldozó cári tiszt és a betörőkkel cimboráló őrségparancsnok nem megy ritkaságszámba. Magyarokkal szép számban találkozunk. Akad köztük hős és kupec jócskán, van, aki a hazatérésben látja egyetlen célját, van, akit a háború már végérvényesen kiforgatott emberségéből. Van, aki önmagát adja bizonyítékként, hogy tiszt létére sem méltatlan az orosz munkások bizalmára. Sokan közülük kommunistákká válnak, s hazatérve vagy odakint maradván küzdenek eszméjük megvalósításáért. A megejtő szépségű szibériai tájban rohanó események s egy valóban nem mindennapi emberi sors keresztelkedése olyan élményt nyújt, hogy a könyvet egy szuszra kell végigolvasnunk, töprengésre közben nincs időnk. Sík Endre nem a furcsaságokat kereső riportert kezével ve-

zet bennünket, hanem annak az embernek a biztonságával, aki hétköznapjait is ebben a világban tölti.

Izgalmas könyv ez, a szó legnemesebb értelmében, telve azzal az izgalommal, amit csak a valóságos élet nyújthat, s az is csak akkor, amikor zökkenőin az egész emberiség sorsa fordul. Hősünk élete a legszorosabban összefonódik a nagy társadalmi kérdések alakulásával, halálos veszedelme, egzisztenciája, családi boldogsága, értelmes munkája a forradalom győzelmének következménye.

A megfogalmazás most merőben más, mint a szerző nemrég megjelent kötetében volt. A kerek, sokszor csattanós epizódok, a bonyolultságokban is plasztikus jellemek a művész kezenyomatát sejtetik. Az író politikus — úgy látszik — most háttérbe szorult. Kárpól érte a politikus író. (Zrínyi Katonai Kiadó 1967.)

KULCSÁR PÉTER

KAHÁNA MÓZES: FÖLDÖN, FÖLDALATT

Kahána Mózes neve az átlag magyar olvasó előtt meglehetősen ismeretlen. Kassák *Ma* körétől, az avantgardtól, az expreszszionizmustól, sőt dadaizmustól megtett út a formabontással ugyan még most is kacérokodó, de mégiscsak „konszolidált” regényekig, elbeszélésekig — a lírától az epikáig — emberileg, íróilag egyaránt figyelemre méltó pályát jelez. Az út határállomásai: Bécs, Erdély, Berlin, Moszkva, Párizs, ismét Erdély s Szovjet-Moldva. Az író — már itthon él — most 70 éves, s a Szépirodalmi Könyvkiadó nyilván amolyan születésnap meg-

lepetésnek, ajándéknak is szánta e kötetet. E kötetet, amely voltaképpen egy körkép. Térben és időben egyaránt. Írói kvalitás dolgára, hogy egy körkép mennyiben válik annál mégis többé: keresztmetszetévé is az ábrázolt eseményeken át a kornak.

Nyilvánvaló a szerző célja; a világtörténelmi méretekből legfrissebb társadalmi képződmény, az öntudatra, proletári öntudatra ébredő nép bevezetése az irodalomba — irodalmi szinten, annyi próbálgatás, sematizmus után. Hogy aztán, ez a szocialista realizmus ábrázolási módszereivel, vagy másként törté-

nik-e — bár nem közömbös —, de nem is döntő szempont. Épp Kahána esete, műhelyének természete igazolja: az expreszszionista vetítési vágy legújabb munkáiban is föllelhető s igaz: az iskolához, amit ifjúságában kijárt, annak tanításához mindhalálig hűnek lenni — becsület dolga is.

S most nézzük a „körképet”! A *Hat nap és a hetedik* című regény áll a testes kötet élén. Nem vitás: a könyv legjobb darabja, az utószóban a szerző maga is így látja, így látják lektorai, szerkesztői, így látja az olvasó is. Az írás sikeréről írva, maga